5. U.S. Department of Veterans Affairs. How common is PTSD in children and teens? URL: https://www.ptsd.va.gov/understand/common/common_children_teens.asp (дата звернення: 03.09.2024 р.).

Оксана Погребняк,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: **Світлана Тунтуєва,**
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття проблема забезпечення оптимального розвитку дітей раннього віку цікавить не тільки батьків і педагогів, які працюють з дітьми зазначеного віку, але й вітчизняних і зарубіжних вчених, які активно проводять дослідження в цій галузі. Увага вчених різних галузей науки (фізіології, медицини, психології, педагогіки, соціології) також спрямована на вивчення проблем, пов'язаних з народженням і розвитком дітей раннього віку, вихованням в сім'ї, отриманням першого освітнього і соціального досвіду в дошкільних закладах та інших питань. Велика кількість статей, наукових робіт та публікацій присвячено цій соціально-педагогічній проблемі .

Саме цей важливий етап найбільш інтенсивного розвитку всього організму дитини набуває згодом великого значення для її фізіологічного, психічного та соціального розвитку як особистості. Можна сказати, що це визначальна фаза у становленні зростанні здорової дитини. Неодноразово представники ЮНЕСКО наголошували і підкреслювали важливість розвитку дитини в ранньому віці. Вони визначали процес виховання і освіти дітей цього віку, як першим і основним кроком до створення «багатства націй», а вихованих, здорових і розвинених дітей раннього віку - «неоціненним багатством» націй і держав усього світу. [1]

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років проблеми педагогіки раннього віку та організації роботи з дітьми раннього віку набули статусу пріоритетних у державній політиці України. Це зумовлено тим, що Україна, інтегруючись у європейський освітній простір, все більше орієнтується на міжнародні стандарти раннього дитинства, зокрема на положення Конвенції ООН про права дитини та рекомендації ЮНІСЕФ. Держава усвідомлює важливість раннього дитинства для

розвитку людського капіталу та соціального добробуту. Це призвело до розробки та впровадження нових державних програм і стратегій.

В Україні немає офіційних статистичних даних щодо кількості дітей раннього віку з різними порушеннями психофізичного розвитку або ризиком появи таких порушень, та дітей яким вже встановлено порушення нейророзвитку чи затримку мовленнєвого або фізичного розвитку з кожним роком стає більше. Останні дослідження та досвід з-за кордону вказують на те, що приблизно від 13 до 18 відсотків дітей мають затримку у фізичному та (або) розумовому розвитку чи ризикують їх мати вже в перші роки життя.[4]. Наразі такі діти в Україні мають офіційний статус «дитина віком до 3 років (включно), яка належить до групи ризику щодо отримання інвалідності». Відповідно до даних Державної служби статистики в Україні станом на 01.01.2021 року проживало дітей (від 0 до 6 років), яким встановлено інвалідність, з них хлопчиків – 20 461, дівчаток – 15 216. Кількість дітей з інвалідністю до 18 років за класами хвороб (всього 162923 дитини), з них із розладами психіки і поведінки – 28211 дітей, хвороби ЦНС – 24876 дітей. Це класи хвороб, які мають найбільшу кількість дітей, у порівнянні з іншими.

На думку експертів і практиків, саме діти від народження до 4 років (іноді 6 років, залежно від затримки в розвитку) потребують негайного втручання спеціалістів та комплексних реабілітаційних послуг, бажано в рамках сімейного догляду та виховання, і повинні надаватися з використанням підходів, заснованих на сучасній науці [4]. Про соціальну реабілітацію, як соціально-педагогічну проблему і як складову в комплексній реабілітації дитини в Україні почали говорити не так давно. В середині 90-х років ХХ ст. соціальна реабілітація мала яскраво виражений медичний вимір була орієнтована в першу чергу на людей (дітей) з обмеженими можливостями. На даний час, якщо ми розглядаємо соціальну реабілітацію дитини раннього віку, то це напрямок багатовекторний, комплексний, неперервний з індивідуальним підходом. Багатовекторний, бо існують такі її напрямки: психологічний, педагогічний, соціально-економічний, професійний, побутовий, медичний, консультаційний. Комплексний, бо соціальної реабілітації потребує не лише дитина, а й сім'я в якій вона виховується, рідні. І всі проблеми такої родини повинні вирішуватися комплексно. Послуги повинні бути неперервними та постійними, тільки так буде досягнуто позитивний результат. Завдяки індивідуальному підходу, визначається об'єм, характер та зміст всіх реабілітаційних заходів [2].

Як свідчить міжнародний досвід, однією з найефективніших соціальних реабілітаційних послуг - є послуга «раннього втручання». Вона дає можливість забезпечувати різноманітні потреби сімей із дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку та ефективно попереджати інвалідизацію дитини. Своєчасне надання послуг раннього втручання забезпечує задоволення потреб батьків у психологічній, соціальній та професійній підтримці та створює умови для максимально

ефективного використання наявного потенціалу дитини для її подальшого розвитку[4]. Затвердження плану щодо реалізації Концепції створення та розвитку системи раннього втручання визначило низку завдань для відповідних сфер. Одне з цих завдань відбувається в розробці законодавчого регулювання надання послуг раннього вручення, яке є міжвідомчою, орієнтованою на сім'ю та комплексною, а також у координації дій працівників різних галузей [3].

Раннє втручання це комплексна система взаємопов'язаних послуг, які охоплюють медичні, медико-реабілітаційні, психологічні, психотерапевтичні, логопедичні, соціальні та освітні напрямки. Ці послуги спрямовані на підтримку і стимулювання розвитку дитини в період її раннього віку, враховуючи індивідуальні потреби та особливості на кожному етапі її розвитку. Важливим аспектом є те, що послуга з раннього втручання направлена не лише на дітей, а й надає необхідну підтримку родині, забезпечуючи її ресурси та знання для ефективної взаємодії з дитиною. У період з народження до шести років, коли відбувається найактивніший етап розвитку, ця система повинна створити умови для формування здорових фізичних, розумових, психічних та соціальних навичок у дитини, а також забезпечити родинну підтримку у подоланні труднощів [4].

За останні десятиліття міжнародна практика раннього втручання змінила свої цілі та розробила нові підходи, які визначаються як функціональні. Відповідно до цього підходу, головними цілями раннього втручання є сприяння благополуччю дитини, покращення її здатності справлятися з повсякденними завданнями та забезпечення максимальної активності та участі дитини в повсякденних життєвих ситуаціях. У цьому контексті, розвиток життєздатності дитини вважається найважливішою метою програм захисту сім'ї та дітей. Тепер розвиток функціонального підходу також сприятиме трансформації програм раннього втручання в Україні [5].

В основі концепції «розвиток дитини раннього віку» має бути закладена головна мета - максимально використати природний потенціал дитини. Це дозволяє дитині добре розвиватися фізично, здійснювати природну пізнавальну та соціальну діяльність відповідно до потреб віку, набувати життєвого досвіду, діяти, зіставляти й упорядковувати різні предмети й об'єкти, завдяки організації освітніх просторів. Третій рік життя дитини є більш науково дослідженим, систематизованим і організованим для здобуття ранньої освіти в різних формах як у державному, так і в приватному секторах.

Концепція виховання дітей раннього та дошкільного віку дає справедливу оцінку існуючим проблемам. Зокрема, штучне форсування розвитку дитини без урахування її психічних і фізичних вікових особливостей, порушення природного ритму життя дитини, використання батьками різноманітних електронних пристроїв як засобу навчання та розваги дитини як передчасне та надмірне використання [1].

З розвитком цифрових технологій, зокрема інтернету, смартфонів та соціальних мереж, батьки та діти все частіше опиняються перед дилемою: як знайти баланс між технологіями та живим, безпосереднім спілкуванням. Раніше спільні прогулянки, ігри, читання книжок, розмови за вечерею чи просто обмін думками були природною частиною взаємодії в родині. Однак сьогодні багато дітей навіть у ранньому віці проводять значну частину свого часу, занурені у віртуальні світи, що стає своєрідною альтернативою живому спілкуванню. Батьки, у свою чергу, часто теж залучені в технології — робота через інтернет, використання гаджетів для особистих потреб, що позначається на їхній здатності повною мірою взаємодіяти з дітьми. Така нерівна заміна в молодшому віці може бути особливо шкідливою, оскільки успішна адаптація маленької особистості залежить насамперед від активної позиції дорослих [6].

Важливим є співробітництво та зміцнення співпраці між різними фахівцями (охорона здоров'я, соціальний захист, освіта), а також між фахівцями та родинами дітей. Батьки повинні бути освіченими та активно брати участь у розвитку своєї дитини, оскільки підтримка та розуміння батьків важливі для успішної адаптації, розвитку та навчання дитини. Враховуючи сучасні тенденції, необхідно розробляти комплексні програми, які б враховували потреби різних категорій дітей та створювали інклюзивне середовище, в якому всі діти могли б розвивати свій потенціал. Пренатальний період, період новонародженості (до 1 місяця) і період дитинства (до 1 року) значною мірою залишилися поза увагою, що можна пояснити складністю організації психологічних і педагогічних досліджень розвитку дітей цього віку. Але є й інші об'єктивні причини. У 1990-х роках можливість піклуватися про дитину від народження до трирічного віку стала, з одного боку, гуманітарним актом, який зміцнював емоційні та духовні зв'язки між дітьми та батьками, а з іншого боку призвела до зниження ефективності як індивідуального, так і колективного виховання, формуючи основу для виникнення різноманітних соціальних проблем у майбутньому.

Висновки. Однією з головних причин зниження освітньо-виховного потенціалу як родинного, так і суспільного виховання є недостатній рівень педагогічної обізнаності та просвітництва серед батьків, а також низький рівень культури батьківства в багатьох родинах, що виховують дітей раннього віку. Батьки, не маючи доступу до сучасної інформації про педагогічні практики або можливості підвищення свого рівня культури виховання, часто застосовують застарілі методи, що не відповідають потребам дітей, що зростають в умовах швидких соціальних змін.

Причинами також є нерозвинена система психолого-педагогічного патронату, методичного супроводу родинного виховання; нерозвинена мережа закладів, які працюють з малюками першого й другого років життя тощо. Як наслідок, сучасний стан освіти і виховання дітей раннього віку не дає права говорити про забезпечення якості освітньо-виховного процесу й результату щодо дітей цього віку.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н.В. Освіта і виховання дітей раннього віку – пріоритетний напрям освітньої політики. *Вісник НАПН України*: доп. НАПН України. Київ, 2021. №3. URL:https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-9 (дата звернення 05.11.2024)

2. Система реабілітації дітей та молоді з інвалідністю. URL:https://vipsoft.blob.core.windows.net (дата звернення 22.10.2024)

3. Сайт Міністерства соціальної політики. URL:https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html (дата звернення 22.10.2024)

4. Панченко Т. Л., Заплатинська А.Б. Раннє втручання як система комплексної допомоги дітям раннього та дошкільного віку. // *Електронне наукове фахове видання. Народна освіта.* 2018. №3 (36). С. 12-18.URL:https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5463 (дата звернення 05.11.2024)

5. Некраш Л. Впровадження системи раннього втручання в Україні // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. Київ. 2021. №14. С.134-139. URL: https://doi.org/10.33189/epsn.v1i14.49 (дата звернення 01.11.2024)

6. Кущ Т. В. Соціальна адаптація дітей раннього віку: педагогічні погляди Януша Корчака // *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки.* Київ. 2011. Вип. 13. С. 213-217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2011_13_38.(дата звернення 01.11.2024)

Зоряна Сеник,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Соломія Ворітна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Ольга Сорока,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ ІЗ АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Постановка проблеми. Дослідження напрямків соціально-педагогічної роботи з підлітками є на даний момент особливо актуальним, оскільки агресивна поведінка серед підлітків – це актуальна проблема сучасного суспільства, яка має